

ЧОРНОБИЛЬСЬКА АЕС:

26. 04. 1986—28. 11. 1986

Олександр Каранда

●

У К Р И Т Т Я ХРОНІКА ПЕРЕМОГИ

Ця споруда на території Чорнобильської атомної електростанції зовні мало чим й відрізняється від інших об'єктів енергосистеми — хіба що незвичайною конструкцією даху та кольором покрівлі. Зовні — звичайна споруда промислового призначення, а між тим, вона — символ. Символ трагічного і героїчного водночас двобою людини й атома — двох величних начал в історії земного буття. Це — саркофаг. Це те, що було енергоблоком № 4 до 26 квітня 1986 року, а 28 листопада того ж таки 1986-го року стало об'єктом «Укриття» — сльозою України, її болем і... перемогою її над знавіснілим ядерним драконом.

Так! Над об'єктом «Укриття», доки й житимуть люди, тяжітиме не лише знак трагедії, але й знак героїчного подвигу тих, хто слідом за чорнобильськими пожежниками, прийшов і переміг розбурхану ядерну стихію, приборкав і упокорив надлюдську, титанічну, хижацьку силу вибуху вогню і радіації. Їх були тисячі. Робітників і воїнів, учених та інженерів, молодих і літніх, знатних і маловідомих, чоловіків і жінок — усі разом вони явили усьому світові такий сплав людської енергії, мужності і самопожертви, котрому не змогла протистояти енергія розпаду... Взята у вічний полон, вона назавжди щезла у надрах цієї шістьдесятиметрової залізобетонної і крицевої споруди з інженерним іменем — Укриття.

Але до дати його народження був шлях довжиною в 206 днів і ночей, коли зусилля, творчий пошук учених, трудова доблесть робітників і воїнів, організаторський хист інженерів, найновітніші досягнення вітчизняної і світової науки і техніки з'єдналися в потужну цілеспрямовану силу на ядерному плацдармі зруйнованого вибухом четвертого енергоблока і секунду за секундою, хвилину за хвилиною, добу за добою, місяць за місяцем відвойовували в розкутої ядерної стихії людське право на життя, спокій не лише в зоні аварії, не лише в Україні, а й далеко за її межами. І вони, всі, хто був причетний до унікального по своїй суті двобою з атомом, здобули перемогу, а з нею і право на подальше життя Чорнобильської атомної, використання її необхідних Україні ресурсів і потужностей, атомної енергетики загалом. Світ за історію існування АЕС не звершував подібного, але світ міг зітхнути з полегшенням, коли голові Урядової комісії СРСР, заступнику Голови Ради Міністрів СРСР Івану Степановичу Силаєву було вручено «Акт

робочої комісії по перевірці готовності системи ядерної безпеки об'єкта «Укриття». Датується цей історичний важливий документ 27 листопада 1986 року. Ось лаконічний зміст документа: «Робоча комісія в складі:

Штейнберга Н. А. — головного інженера ЧАЕС (голова) і членів комісії

1. Карпана Н. В. — заступника головного інженера;

2. Райхтмана Г. І. — начальника РЦ-4;

3. Євдеева Б. Д. — начальника ЛВХТ;

4. Кононка Г. К. — в. о. начальника ЛВХТ;

5. Парашина С. К. — начальника ВТО;

6. Стеценка В. Д. — начальника інспектора ДАЕНа

7. Єгорова А. К. — заступника начальника ОЯБ і КМ

перевірила готовність ядерних систем ядерної безпеки, представлену документацію і відзначає наступне... Системи ядерної безпеки готові для технічного обслуговування об'єкта «Укриття».

Печатки.

Підписи.¹

І ще один документ — «Акт № 5 від 28 листопада 1986 року «Про готовність і приймання на технічне обслуговування законсервованого енергоблока № 4 ЧАЕС». Процитуємо сам висновок цього Акту: «...Комісія вважає, що... стан комплектуючих і підготовки персоналу забезпечують приймання законсервованого енергоблока № 4 ЧАЕС на технічне обслуговування з 1 грудня 1986 року».²

Печатки.

Підписи.

Через два тижні, а саме 13 грудня 1986 року, відбулося спільне засідання ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР. У підсумковому протоколі засідання говорилося:

«На Чорнобильській АЕС в результаті здійснених крупних наукових, технічних й інших заходів завершено особливо важливий етап робіт по ліквідації наслідків аварії. Державною комісією прийнято в експлуатацію комплекс захисних споруд пошкодженого енергоблока. Зруйнований реактор перестав бути джерелом радіоактивного забруднення навколишнього середовища. Після проведення усіх необхідних заходів по забезпеченню безпеки введені в дію перший і другий енергоблоки електростанції.

Завершення цього етапу, виконання в стислі строки крупномасштабних завдань по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС стало можливим завдяки самовідданій героїчній праці робітників, інженерів і техніків, вчених і спеціалістів, воїнів Радянської Армії.

У важких умовах проведені найскладніші, такі, що не мають аналогів, роботи по консервації зруйнованого енергоблока. Ця унікальна споруда, запроектована радянськими ученими і спеціалістами, устаткована необхідним обладнанням, діагностичною апаратурою і засобами контролю...»³ 16 грудня 1986 року орган ЦК КПРС газета «Правда» вийшла з передовою «Подвиг Чорнобиля», в якій вистачало славослів'я на адресу «керівної і спрямовуючої» ролі Компартії і, звичайно ж, трудового ентузіазму виробничників, кинутих з усіх-усюд Союзу в жерло катастрофи. Однак у «Правді» — була не вся правда. Ні словом не було обмовлено, якою незмірно дорогою ціною життів і здоров'я, покладених на віттар 4-го енергоблока, було сплачено оті «стислі строки», «надійний захист, що відповідає нормативам».

Ця навіть неувяна для усього світу ціна, сплачена за надійне укриття наслідків катастрофи, варта того, щоб сьогодні окремі політичні і економічні кола перестали розігрувати в своїх намірах «чорнобильську

карту», перестали і далі постійно таврувати трудовий колектив ЧАЕС, тисячі і тисячі ліквідаторів аварії і саму незалежну тепер Україну тавром катастрофічності, власне, лише заради вдоволення своїх політичних і економічних амбіцій, заради здобуття свого верховенства у використанні атомної енергетики, а з тим і упослідження наукового і технічного потенціалу незалежної держави. Ні, по суті оновлена, вдруге народжена, ЧАЕС жива і має право на те, щоб і далі ритмічно билосся її енергетичне серце, бо підмурівки її ядерної безпеки скріплені унікальним розчином безкорисливої самопожертви тисяч і тисяч людей, незнаним у світі досвідом учених, інженерів, будівельників, ядерників—фізиків, медиків, робітників і техніків, — сконцентрованим в єдине ціле, — ім'я якому надійність енергосистеми. І коли те, за що плачено найдорожчою ціною людського досвіду та інженерної практики, кинути під ноги, переступити через нього, щоб нібито іти далі, воно не простить, а відгукнеться «чорнобильським дзвоном», якщо й не тепер, то завтра, через вік і через тисячоліття на будь-якому терені нашого спільного дому — Землі.

Однораз відкривши вогонь, людство не перестає випікати на ньому свій хліб насущний, хоча й попіл пожеж супроводжує повсякчас людський історичний поступ. Так і атомна мирна енергетика — подарована природою людині, вона залишиться з нею, як джерело енергії, уже назавжди. У просторі і в часі. У цьому ж бо логіка і діалектика людського буття...

А втім залишимо ці гіркі розмірковування і повернемося до витоків другого народження ЧАЕС, його об'єкта «Укриття» — в травневі дні року 1986-го: до свідчень очевидців і ліквідаторів аварії. Непересічними в цьому зв'язку будуть спомини колишнього заступника міністра енергетики і електрифікації СРСР по атомній енергетиці (експлуатації) Г. Шашаріна, в липні 1986 року звільненого із займаної посади з накладенням партійного стягнення «за крупні недоліки в підборі кадрів для АЕС і помилки персоналу на Чорнобильській АЕС». Колишній заступник міністра і член однієї з численних груп по ліквідації аварії, Г. Шашарін зазначає, що «пропрацювання конструкції майбутнього укриття, саркофага почалося з найперших днів».⁴ Однак проектно-конструкторська документація Проектного рішення по укриттю 4-го енергоблока була схвалена рішенням Урядової комісії від 28 серпня 1986 року за № 124.⁵ Завдання на проект по укриттю і дезактивації енергоблока № 4 було дано Урядовою комісією, очолюваною тоді заступником Голови Ради Міністрів СРСР Б. Є. Щербиною, одному з найавторитетніших проектно-наукових інститутів — Всесоюзному науково-дослідному і проектному інституту енерготехнологій Міністерства середнього машинобудування СРСР (ВНДІПЕТ). Але і тому одному було не під силу справитися з обсягом і, головне, неординарністю і значимістю різнопланових інженерних і наукових проблем, які до того ж мали вирішуватися «з коліс», негайно.

В архіві об'єкта «Укриття» це засвідчує «Перелік субпідрядних, проектних, науково-дослідних і пошукових організацій», задіяних ВНДІПЕТом до процесу укриття 4-го енергоблока і його дезактивації. Були залучені інститут «Агробудпроект» Мінсередмашу СРСР, «Промбуд НД проект», НІКІМТ того ж таки Мінсередмашу Союзу, інститут «Гідропроєкт» імені С. Я. Жука, ЦНДІ «Проектстальконструкція» при Держбуді СРСР, УкрНДІ «Проектстальконструкція» при Держбуді УРСР. Підписано перелік відповідальних за реалізацію проекту організацій і наукових установ заступником головного інженера проекту А. А. Бицьким.⁶

Однак «розгортання» наукових сил «на марші» відбулося паралельно з безпосередніми роботами по укриттю і дезактивації об'єкта.

2 травня зону відвідує член Політбюро ЦК КПРС, Голова Ради Міністрів СРСР М. І. Рижков. Його супроводжували перший секретар ЦК КПУ В. В. Щербицький, Голова Урядової комісії, заступник Голови Ради Міністрів СРСР Б. Є. Щербина, Голова Ради Міністрів України О. П. Ляшко, перший секретар Київського обкому КПУ Г. І. Ребенко. Не в добрий час вибралися на ЧАЕС «високі гості» — коли 1 травня викид з реактора нарешті стабілізувався, то якраз 2-го він почав зростати і до 5 травня сягнув 70 відсотків від початкового.⁶

Багато хто із спеціалістів сьогодні пояснює це непотрібною засипкою жерла реактора піском, доломітом, свинцем, борною кислотою та іншими матеріалами...

Так, першу «гамівну сорочку» на зруйнований реактор і його ядерні викиди почали «одягати» військові льотчики — зокрема вертольотчики ВПС Київського військового округу під командуванням генерал-майора М. Антошкіна. Як засвідчує одна з копій рішення Урядової комісії, уже 27 квітня 1986 року вертольотчики скинули в кратер реактора 65 тонн вантажу, зробивши 45 вертольотівильотів. Ось що пише про ці найперші вильоти заступник начальника головного виробничого управління Міценерго СРСР в широковідомому тепер читацькому загалу «Чорнобильському зошиті»: «Першим на «бомбування» вів вертоліт військовий льотчик 1-го класу полковник Нестеров. По прямій, зі швидкістю 140 кілометрів на годину йшли до 4-го блока. Орієнтир — зліва дві стоп'ятдесятиметрові труби АЕС. Зайшли над кратером ядерного реактора. Висота... сто десять метрів. На радіометрі 500 рентген за годину. Зависли над щілиною, утвореною напіврозвернутою шайбою верхнього біозахисту і шахтою. Щілина метрів з п'ять завширшки. Треба вцілити. Біозахист розпечений до кольору диска сонця. Відчинили двері. Знизу тягнуло жаром. Потужний потік радіоактивного газу по висхідній... Вертоліт не захищений знизу свинцем. До цього додумалися пізніше, коли сотні тонн вантажу було вже скинуто... У наступні дні пілоти вже самі здогадалися класти під сидіння свинцеві листи і одягати респіратори...»⁷

Протоколи засідань Урядової комісії засвідчують, що Щербина вимагав різко збільшити засипку жерла реактора.⁸

І день за днем збільшувалися обсяги сипучих матеріалів, що «проковтував» реактор і було йому все мало. Тоді Антошкін організував польоти вертольотів за стислим графіком, за принципом «каруселі». Вертольоти кружляли над розпеченим реактором з ранку до вечора. І коли генерал доповідав 1 травня про «підсумки роботи за день, то всупереч традиції члени Урядової комісії аплодували героям. Серед кращих авіаторів відзначено Пузіна, Нестерова, Серебрякова, Кушніна, Касьяненко, Благодатного, Білогана, Яковлева, Волкузова, Юрко».¹⁰

Як би не сперечалися сьогодні спеціалісти про доцільність засипання ядерного кратера сипучими матеріалами, факт залишається фактом: 30 квітня — 1 травня радіоактивні викиди з реактора стабілізувалися — «гамівна сорочка», «зйткана» з піску, доломіту, глини і свинцю, свою справу зробила. Тому блокування викидів реактора в атмосферу закономірно слід вважати одним з перших етапів процесу «Укриття 4-го енергоблока». Однак в перші ж дні травня в членів Урядової комісії виникли небезпідставні побоювання, що нижній ярус будівельних конструкцій не витримає температурних навантажень від розпеченого апарату і додаткового тиску від насипаних вертольотами 5-ти тисяч тонн матеріалів. Ось міркування з цього приводу колишнього генерального директора ВО «Комбінат» Є. І. Ігнатенка.¹¹ «Ніхто не міг знати точно: скільки залишилося ядерного палива в реакторі. Та всі висловлювали побоювання, що, провалившись вниз, воно (паливо) призвело до радіоактивного забруднення ґрунтових вод. Ось тоді й виникла необхід-

ність спорудження так званої подушки — великого залізобетонного моноліту, котрий, на випадок руху палива вниз, перепинив би йому шлях».

Ця «подушка» повинна була стати не лише ніби фундаментом під реакторної зони, але й холодильником, бо всередині її передбачалося розмістити труби для подачі води з метою охолодження простору під реактором. Тут же розміщали й різного призначення вимірювальну апаратуру...

Хоча сьогодні спорудження бетонної плити-теплообмінника деякі спеціалісти й розглядають як надмірну пересторогу, але в той час небезпека, яку вона повинна була попередити, вважалася цілком реальною.

3 травня для спорудження «подушки» прибула перша група гірників — почався ще один з підготовчих етапів спорудження «Саркофага».

Про той період ліквідації наслідків аварії, приборкання викидів і радіаційного випромінювання з РЦ-4 писало чимало засобів масової інформації. Газета «Правда» в кореспонденції «Сувеніри з-під реактора» в ті дні повідомляла, що штаб оперативної групи Міністерства вугільної промисловості СРСР очолив міністр вугільної промисловості України М. Сургай.

Колектив шахтарів-прохідників в кількості 388 чоловік, з яких 154 гірники були з Московського вугільного басейну і 234 — з Донбасу, мав передусім, перш ніж вийти під землю до основи реактора, пробити штольню під фундаментом 4-го енергоблока діаметром 1,8 метра і 135-метровий тунель, по якому провести комунікації і залізничні рейки. З-під плити реактора було вибрано ґрунт, укладена арматура для подальшого бетонування. Найперші, найважчі, найнебезпечніші метри пройшла тоді наскрізна комплексна бригада М. Швеця.¹²

Пригадує колишній заступник начальника штабу, керівник «Укршахтобуду» Р. Тюркян: «Роботи велися цілодобово. Зодягнені в білі шапочки і костюми, шахтарі підїжджали до котлована на бронетранспортерах. Кріплення штольні забезпечувалося спеціальною залізобетонною сорочкою із тубінгів. Вийняту породу вручну відвозили до котлована, а там бульдозером і екскаватором, зверху захищених свинцем, відгортали піщаник...

Зміни тривали по 3—4 години під суворим дозиметричним контролем. Слідом за шахтарями пішла бригада бетонників Г. Пупова, що прибула з будівництва Рогунської ГРЕС...

До початку спорудження власне об'єкта «Укриття», керівництвом реалізації проекту, яке було покладено на заступника міністра середнього машинобудування СРСР А. Н. Усанова, передбачалось здійснити ще один, по суті, найнебезпечніший і найскладніший вид підготовчого процесу — дезактивацію найбільш забрудненої в радіаційному плані покрівлі 3-го блока. Це ж бо на неї впали осколки ядерного палива, уламки конструкцій, радіоактивна пилюка, шматки графітової кладки. Саме тут «жив» той високий радіаційний фон, що не дозволяв почати заключний етап захоронення 4-го енергоблока і його зруйнованого реактора.

Ось «Технічне вирішення по дезактивації покрівлі зон «Н», блока № 3 ЧАЕС»

Мета і завдання роботи

— Проведення II-го етапу дезактивації за рахунок:

1. Видалення механічним способом залишків руберойдно-бітумного покриття з тими, що є на його поверхні і в середині, залишками високоактивних викидів у вигляді шматків, елементів, вкраплень тощо;

2. Нанесення на очищену покрівлю ізолюючого силікатно-алюмофосфатного покриття.

Засоби технічного оснащення робіт (ЗТО):

- шахтні скрепери, лебідка (ДГІ, КГІ);
- робото-технічні прилади ЗТР (ВНІІ-трансмаш), мобот (МВТУ);
- маніпулятор-навантажувач «Фарестері» і захват-навантажувач;
- кран «Демаг» (УБ-605);
- маніпулятор МГ-3 (ПРП Белатоменерго ремонт);
- телскамери (ПТУ);
- освітлювальні прилади;
- контейнери для збирання відходів.

Допоміжні засоби технічного забезпечення:

- пилососи, монтовані на СТР і ТРН («Комплекс»);
- засоби для виготовлення і подачі ізолюючого покриття (ІХПАНУРСР) ВНІАЕС, СП «Комплекс»;
- засоби для транспортування контейнерів з відходами до могильника (МОСРСР).

Практичне здійснення робіт провадиться згідно з технічним регламентом, розробленим ВНДІ АЕС, науковим центром МОСРСР, ІАЕ імені Курчатова, ІХПАНУРСР, погодженим з усіма зацікавленими організаціями і затвердженим головним інженером ВО «Комбінат» і начальником ОГ ЦО.

Захоронення відходів провадити в могильнику «Підлісний». При завантаженні в могильник необхідно контейнери з потужністю дози 50 р/г розміщувати по його центру і в міру заповнення провадити пошарове омонолічування цементним розчином». Підписаний документ від ВНДІАЕС Єліним В. А., від ОГІАЕ імені Курчатова Усатим В. Ф., від в/ч 19772 Мелечихінім, від Академії наук України Моревим А. В.¹³

Цей документ свідчить, наскільки масштабною і унікальною була виробнича операція, до того ж вона мала бути проведена практично лише механізмами з дистанційним управлінням, з мінімальним залученням до неї людей, внаслідок високого радіаційного забруднення. Треба сказати, що радіаційний стан на дахах 3-го блока і суміжного з ним розвалу 4-го вивчався ще й до цього різноманітними способами: з повітря, з допомогою робототехнічних засобів. Але на одну з найбільш складних ділянок даху Урядова комісія вирішила послати людину. Вибір, як свідчить протокол її засідання, упав на підполковника медичної служби з Ленінграда А. Салеева. Враховувались його знання, міцне фізичне здоров'я, психологічна готовність виконати завдання. «Розвідника» готували в «дорогу» передусім медики і фізики. Його буквально закували в броню, обвішали численними приладами, які зафіксували б найбільш небезпечні ділянки. Це дозволяло потім точно розраховувати дії тих, хто піде слідом.

Організацією робіт по очищенню дахів від радіоактивного забруднення займався заступник головного інженера по ліквідації наслідків аварії Ю. Самойленко. Ось його спогади про ті тривожні дні: «Сам я прибув в Чорнобиль 29 травня. Коли мені доручили очистити дах, то найперше, що зробив, це створив штаб, до якого увійшли не лише працівники станції, але й військові. Працювали на даху в основному військовослужбовці. Їх робоча зміна тривала від 20 секунд до однієї хвилини. Люди лише встигали вийти з забетонованого бункера, добігти до радіоактивного уламка, скинути його вниз і знову ж бігом повернутися в укриття. Ні один з військовослужбовців не посилався на дах за наказом — лише добровольці».

Їх ще називали «фантоми» і головним завданням для них стало звільнити 1500 квадратних метрів покрівлі від крупних уламів. На відкритих ділянках покрівлі тільки й можливим було застосувати робототехніку, та й та не витримувала — ламалася, радіація псувала електроніку, виводила з ладу, здавалося б, найдосконаліші механічні пристосування.

Але «фантоми» В. Голубов, М. Тараканов, Н. Єрохін, Н. Саєнко, А. Сущенко і десятки, десятки інших зробили необхідну і вкрай небезпечну для здоров'я справу безвідмовно. Справді людська воля виявилася міцнішою від криці, броні, електроніки...

Так, основне навантаження в чорнобильській ситуації лягло на частини і підрозділи хімічних військ генерал-полковника В. Пікалова, особовий склад з сотень і тисяч рядових, сержантів і офіцерів, воїнів запасу.

На заключному етапі ліквідації аварії на ЧАЕС, в період, коли споруджувався об'єкт «Укриття», директором ЧАЕС було призначено Е. Н. Поздишева. Ось що він пригадує про ті дні. «Впадала в очі незвичайність обстановки. З колективу понад 6 тисяч чоловік в зоні контролю залишилося лише 1300. Після евакуації вони зосередилися в основному в Іловниці. Решта роз'їхалася. Керівники з різних причин були відсутні. На «господарстві», як прийнято говорити, залишався секретар парткому ЧАЕС С. К. Парашин.¹⁴ Він і вирішував усі поточні питання».

Робочі документи реалізації проектного завдання «Укриття» засвідчують, що однією з найбільш складних проблем при будівництві «Укриття» було створення надміцної, непроникної для радіації стіни поміж 3 і 4-м зруйнованими нергоблоками. Це повинна була бути суцільна перегородка, яка складалася б з покритих у визначених місцях свинцем металевих секцій, заповнених бетоном.

Будівництво стіни і самого «Укриття» було покладено на управління будівництвом № 605. В архіві об'єкта «Укриття» зберігається «Перелік субпідрядних будівельно-монтажних організацій Управління будівництвом № 605 Міністерства середнього машинобудування СРСР. Ними були спеціалізовані МБУ-10, МБУ-5, МБУ-109, МБУ-12, СМБУ-80, МБУ-45, МБУ-16 — одне слово, монтажно-будівельні, спеціалізовані монтажно-будівельні, крупні будівельні об'єднання. Керував цією армудою будівничих Геннадій Дмитрович Липов, головним інженером був Л. Л. Бочаров.¹⁵

При всьому цьому цей величезний обсяг найскладніших будівельних і монтажних робіт намагалися вести з мінімальною присутністю в «радіаційнобрудних» місцях людини. Укрупнені конструкції виготовлялися на безпечних майданчиках і встановлювалися на місця за допомогою механізмів з дистанційним керуванням.

Згадує керівник одного з будівельних колективів управління будівництва № 605 І. Дудоров:

— Найефективнішими при монтажі були спеціальні потужні крани на гусеничній ході — кранівники-оператори за допомогою телекамер керували ними з кабін, захищених свинцевими листами. Цими кранами ми могли монтувати конструкції до 40 м³. А ось, наприклад, сталева рама для основи даху «Укриття» важила 165 тонн. І вся ця сталева громада піднімалася одночасно. Та й покласти її треба було з ювелірною точністю. То була, без перебільшення, історична подія в історії світового будівництва. Для подачі рідкого бетону в опалубку використовували керовані на відстані бетононасоси. Їх «хоботи» витягувалися до відміток на 60, 65 і навіть більше метрів.

Роботи не зупинялися і вночі. Для освітлення нашого гігантського будівельного плацдарму використали аеростат, на якому було змонтовано потужні ліхтарі...».

І все ж таки записи робочих планірок підрозділів будуправління № 605 засвідчують, що в окремі дні будови на горішню частину об'єкта піднімалися спеціалісти.

Піднімалися в своєрідному батискафі — кабіні, обшитій зусібіч свинцем. Людина забиралася всередину, кран чіпляв кабінку і піднімав на гору. Усіх, хто «літав» таким чином на вершину стіни, на будові називали космонавтами, присвоюючи їм відповідні номери. Чорнобильських «космонавтів», можливо, було менше, ніж справжніх, але роботу вони здійснили не менш відповідальну, ніж на орбіті. Правда, без зірок Героїв.

Темпи були ударні. Якщо перший кубометр бетону в першу «сходишку» каскаду (таке інженерне ім'я стіни з боку реактора) було покладено в другій половині червня, то наприкінці жовтня «вливалися» бетонні розчини в останню сходишку.

Бетону було використано дуже багато — 300 тис. кубічних метрів, понад 6 тисяч тонн — металевих конструкцій. У районі Чорнобиля було змонтовано три бетонні заводи, пісок, щебінь і гравій для них підвозили баржами через Чорнобильський річковий порт.

До того ж, бетон постачали на цю гігантську новобудову не «прямим ходом», а через спеціальний бункер, звідки його вже забирали безпосередньо «чаесівські» вантажівки-міксери. Так попереджували «розкид» радіоактивного забруднення.

На цій будові всього було багато — бетону, ризику, справжнього героїзму і справжньої «штурмівщини», справжнього творчого пошуку і кар'єристської «сірості», злетів людських устремлінь і злетів номенклатурної корисливості. Але 12-метрові «сходишки» росли, піднімалися, а з ними піднімалась і людська впевненість, що «саркофаг» таки навіки сховає «ядерного дракона», замуrowаного в надміцні сітні «Укриття».

Наприкінці жовтня воно щільно запечатало те, що було РЦ-4, реакторним цехом 4-го енергоблока...

Залишалось прийняти «Укриття» державною комісією і взяти його на технічне обслуговування.

З цих документів в історії «Укриття» ми і починали свою розповідь про найбільш трагічні і найбільш героїчні дні і ночі в історії ЧАЕС.

Післямова

Минуло майже десятиріччя, як стихла, вгамувалась надлюдська напруга, що панувала отут впродовж надто довгих і надто тривожних восьми місяців року 1986-го... Та не вгамувався і не вщух наш біль за тими, хто шез в палаючому ядерному вогні роз'ятреного реактора. Про них пам'ятають і будуть пам'ятати ті, хто сьогодні заступає на атомну мирну вахту, хто ліквідував аварію, хто організовував титанічний труд і подвиг людський заради життя людського ж і заради нового життя Чорнобильської атомної. Сьогодні її серце б'ється ритмічно, без перебоїв. Та не вщухають пристрасті, схрещення думок і оцінок, позицій і висновків докола вже зарубцьованих ран АЕС. Одні кажуть, що «поранений» має бути відправлений в довічний запас, інші — що мирний атом ЧАЕС ще здатний служити Україні, забезпечити надійний захист її енергетичних плацдармів, а отже, її індустріальної честі і економічної незалежності. Суперечливих, протилежних думок вистачає, бо

саме від «чорнобильського порога» пішли у світ не лише нові герої, учені, конструктори, організатори виробництва, але й ті, хто сповна використав мужність і біль Чорнобиля для власної популярності чи кар'єри, знаходячись від нього на відстані. Таких теж вистачає, як вистачає у Чорнобильській АЕС і претендентів на вершительство її долі.

...А їй своє робити—продовжувати свою небуденну історію в завтрашньому дні України, зігрівати і наснажувати її життєдайною енергією.

Джерела та література.

1. Див. Архів об'єкта «Укриття» ЧАЕС — Доповнення до Акту Державної комісії по прийому на технічне обслуговування законсервованого енергоблока № 4.
2. Там же.
3. «Известия» ЦК КПСС. — 1986. — № 12.
4. «Звезда польнь...» // Новый мир. 1991. № 9.
5. Архів об'єкта «Укриття» ЧАЕС.
6. Архів ВО ЧАЕС.
7. Там же.
8. Див. «Чернобыльская тетрадь» // Новый мир, 1989. № 6.
9. Архів ВО ЧАЕС.
10. Там же.
11. Чернобыль: уроки і події. Під загальною редакцією Є. І. Ігнатенка, М., 1989 р.
12. Див. «Правда». — 1986. — 27 червня.
13. Архів об'єкта «Укриття» ВО ЧАЕС.
14. Прим. автора. Нинішній директор ЧАЕС.
15. Див. Архів об'єкта «Укриття» ВО ЧАЕС.

